

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р арх. Малвина Русева, сектор Архитектура, ИИИЗк-БАН
по дисертационния труд на арх. Илияна Христова Овчарова на тема:
РЕУТИЛИЗАЦИЯ И РЕВИТАЛИЗАЦИЯ НА ПРОМИШЛЕНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
за придобиване на образователна и научна степен „доктор“, професионално
направление „Архитектура, строителство и геодезия“, научна специалност
„Теория и история на архитектурата“

Рецензията е съставена съобразно изискванията на ЗРАСРБ, Правилника към него и Наредба №12 за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ .

1. Актуалност и значимост на темата на дисертационния труд

Динамичните икономически и социални процеси на индустриализация и деиндустриализация в Европа и Северна Америка през последните няколко десетилетия са довели до появата на територии, постройки и съоръжения, които като част от нефункциониращата индустриална архитектура се нуждаят от адаптация и интеграция в градската структура. Много от промишлените сгради в българските градове са морално остарели и подложени на физическа разруха. Дисертационният труд на арх. И. Овчарова се фокусира точно върху обновяването на тези сгради и съоръжения, които, вече лишени от първоначалното си предназначение, могат да променат функцията си и да участват отново активно в градското пространство.

Дисертационният труд на арх. И. Овчарова е първото у нас научно изследване в областта на историята на архитектурата, в което се разглежда и дефинирана темата за индустриалното наследство в България. В него са анализирани най-важните характеристики на индустриалната архитектура и се проследяват основните процеси на постиндустриалното общество в световен мащаб. Разработената темата е актуална за архитектурната теория и архитектурната практика, защото научно обосновава процесите, през които трябва да премине проектантът при адаптацията на изоставени промишлени предприятия и техния сграден фонд у нас. Методиката на изследване, която арх. Овчарова прилага, се основава на:

- анализа на историческата обвързаност на архитектурата на производствените сгради с процесите на деиндустриализацията,

- създадените от нея специални критерии за оценка и изследване на разгледаните случаи,
- сравнителния и компонентен анализ на представените в дисертацията примери.

Приложният характер на тази методика се определя от възможността да се използват изведените в нея принципи в проектантската практика при реутилизация и ревитализация на постройки и съоръжения от промишлеността, за тяхната адаптация и реинтеграция.

Изборът на дисертационната тема вероятно е продиктуван както от изследователските интереси на докторантката, така и от професионалния ѝ опит като ръководител на проекти в областта на градоустройството и индустриалната архитектура. Обучението на арх. Овчарова в университети с различни програми като Ecole Superieur D'Architecture „Paris - La Seine“, Paris, Киевски университет в България и специалност Архитектура в УАСГ – София, дава отражение на интердисциплинарния подход при изследване и анализиране на поставените в труда проблеми.

Дисертационният труд, с обем 200 страници, се състои от увод, изложение, включващо три глави, заключение, приноси на изследването, приложения, библиография на български и английски и списък с публикациите по темата.

Въведението очертава интердисциплинарният характер на дисертационния труд, представя основните изследователски тези и подхода към тях . Още в самото начало арх. Овчарова формулира своите цели: *разкриване на потенциала за развитие на нефункциониращите обекти на промишлеността, достигане до алгоритъм за решаване на архитектурната проблематика, свързана със сградния фонд – реконструкция, реставрация, устойчиво развитие, намиране на нови функции, употреба на нови материали, подобряване на работната среда*, които са решени последователно в изложението.

Основната част на изследването се състои от три глави, съответстващи на етапите на проучването. Всяка глава се състои от различни по брой раздели, в които се описват, изследват и анализират теми, свързани с теоретичните и приложите постановки и характеристики на проучването.

Глава първа – „Развитие на промишлената архитектура“ – е исторически анализ на появата и разпространението на индустриалната архитектура по

света и у нас. В нея се коментира и дефинира използваната досега професионална терминология, въвеждат се новите термини „реутилизация“ и „ревитализация“, които авторката прилага в своите текстове и предлага да се използват в областта на градското и архитектурното обновяване. В специален раздел арх. Овчарова представя класификацията на разгледаните в дисертационния труд промишлени сгради, която се основава на различията в типологичните им белези. В тази глава се поставят и теоретичните основи за цялостен анализ на сградния фонд на промишлените предприятия, които са обект на изследването в следващите глави. В последния раздел – „Възникване, цели, задачи и методология на индустриалната археология“, се изясняват теоретичните постановки, методите на работа, развити от индустриалната археология, разглеждат се критериите за оценка и подбор на обекти с цел запазване на индустриалното културно наследство. Докторантката подробно се спира на методиката, която прилага индустриалната археология, за да покаже нейното значение при разработване на дисертационния труд и ролята ѝ за определяне на своя изследователски подход. При систематичното изучаване и анализа на сгради, паметници на културата, арх. Овчарова използва някои елементи на този подход и при изследване на сгради и съоръжения, които не са паметници на културата, но могат да са активна част от обществения живот.

В глава втора и глава трета се разглеждат и обосновават основните компоненти на използваната от докторантката мултимодална смесена методика, която е съставена от няколко стандартни метода прилагани за изследване на конкретни случаи. Проучванията и анализите на набелязаните индустриални сгради са силно индивидуализирани, защото техният акцент се поставя върху изследване и описание на всеки един от тях, а не в търсене, откриване, доказване на общи характеристики или прилагане на универсални принципи. В глава втора – „Подбор и класификации на обектите за изследване, реутилизация и ревитализация на постпромишлени обекти“ – са изследвани обекти от българската и световната практика. Получените данни са систематизирани и анализирани по критериите, установени в Приложение 2 от глава първа. В края на глава втора са представени в табличен вид анализи на възможностите за развитие на индустриална сграда според разположението ѝ спрямо града, нейната площ, плътността и вида на застрояване и според пространствената ѝ структура.

В глава трета – „Методика при реутилизация и ревитализация на промишлени сгради“ – се обосновава разработената от докторантката специфична методика за адаптация на индустриална архитектура, която се базира на методите на индустриалната археология, управлението на проекти и на отчитането на културния и социален контекст на средата. В нея се обобщават изводите за възможните реинтеграционни процеси на индустриални и постиндустриални сгради и съоръжения. Главата е разделена на три основни раздела, в които се изследват и анализират теоретичните и приложните компоненти на три различни метода на работа, използвани при интегриран подход в проектантския процес за ревитализация и реутилизация на индустриални сгради и при концептуално разработване на конкретен пример за ревитализация, в случая – широкоплощна сграда на територията на МК „Кремиковци“.

Разгледаните примери и изброените процеси и етапи при предпроектно проучване, по време на проектантския процес и при управлението на проект за реутилизация и ревитализация са представени последователно, но схематично и лаконично. Считам, че по-подробните описания и коментари след всеки етап ще подобрят качествата на труда.

2. Оценка на резултатите и приносите на докторската теза

Настоящото изследване се фокусира върху обновяването на изоставени и лишени от функция сгради и съоръжения, които се локализируют както в плътната градска структура, така и в крайградските райони. Липсата на разработки в България за ревитализация и реутилизация на обекти от индустриалната архитектура превръща научния труд на арх. Овчарова в основополагащ документ с приложна стойност при създаване на правила и нормативи за проектиране и адаптация на промишлени сгради в областта на индустриалната архитектура. В теоретичен аспект резултатите на труда са в областта на историята на промишлената архитектура у нас и в представянето на основните принципи и методи на индустриалната археология.

В дисертационния труд на арх. И.Овчарова за първи път в българската архитектурна наука въз основа на изведените характеристики на постиндустриалните обекти е предложена тяхната класификация, поставени са за решаване главните проблеми, които стоят пред развитието и обновяването им и са систематизирани процесите на индустриализация и деиндустриализация на

постпромишлените сгради и съоръжения. Създадената от авторката методика за научен анализ на индустриалната архитектура у нас може да намери приложение в процеса на реутилизация, ревитализация и конверсия на индустриалната архитектура. Научната новост на труда може да се систематизира в четири направления:

- Очертана е нова област от архитектурната теория у нас – „Индустриална археология“.
- Създадена е база данни и са анализирани специфичните особености на постиндустриалните обекти.
- Изведени са основните принципи за устойчива адаптация на постиндустриални обекти и тяхната интеграция в градската среда.
- Дефинирани са понятия, използвани в научната дисциплина „Индустриална археология“.

Арх. Овчарова предлага въвеждане в образователната система у нас на нова научна дисциплина „Индустриална археология“, която отдавна е част от университетските програми на много европейски страни.

В своите анализи и констатации арх. Овчарова обръща внимание на липсата на обществено внимание, законодателна уредба и единна държавна политика към неактивните, мъртви или със затихваща функция индустриални обекти, което води до тяхната разруха. В края на своя труд тя препоръчва в България да се създадат предпоставки за изготвяне на нормативен документ за процесите на реутилизация и ревитализация, да се въведат ограничителни мерки спрямо постиндустриалните обекти и да се намерят форми за поощряване на инвестициите, предназначени за тяхното обновяване.

Архитектурният и градоустройствен анализ на разгледаните примери е придружен с множество илюстративен материал – снимки, чертежи, графики, таблици.

Резултатите и изводите, направени в дисертационния труд могат да се ползват от участниците в процеса на градско обновяване на постиндустриалния град: архитекти, урбанисти, социолози, икономисти, културни мениджъри, маркетингови специалисти, инженери, неправителствени организации и сдружения със специална цел; консултанти и специалисти по устойчиво планиране; строители, предприемачи и стопански организации, както и всички държавни, регионални и общински институции.

Дисертационният труд на арх. Илиана Овчарова е необходим и навременен, особено във връзка с увеличаващия се брой неизползвани индустриални сгради в страната.

Считам, че докторантката е изпълнила целите, които си е поставила в дисертационния труд, а изследваните и анализирани проблеми в него надхвърлят необходимата за защита „образователна стойност“. Основните приноси на дисертационния труд имат научен и научно-приложен характер.

3. Препоръки към дисертационния труд

Препоръчвам на докторантката да обърне внимание на изводите и заключенията в текста, чрез които тя представя кратко и ясно смисъла на цялото проучване, на нейните изследвания, анализи и резултати.

4. Други препоръки

В изследването са повдигнати въпросите за опазване, консервация и реставрация на индустриалното културно наследство и неговото приобщаване към градската структура, които докторантката би могла да разработи в бъдеще като неразделна част от научната дисциплина „Индустриална археология“.

В заключение, като имам предвид постигнатите цели и задачи, логиката и последователността на изследването, обстоятелствата на състоянието на проблема в чужбина и в страната и доказаните научни приноси на труда **намирам за основателно да бъде присъдена на арх. Илиана Христова Овчарова образователната и научна степен „доктор“, по научна специалност „Теория и история на архитектурата“ в професионално направление 5.7 „Архитектура, строителство и геодезия“ .**

24 април 2015